

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Постановка проблеми. В Україні діє банківська система, в якій забезпечено рівні умови для реєстрації та функціонування банків з вітчизняним та іноземним капіталом. За роки незалежності вона зазнала суттєвих змін, насамперед у тому, що до 1991 року банки були в основному спеціалізовані за галузями. Після здійснення акціонування та створення комерційних банків вони стали розширювати сферу свого впливу на інші галузі економіки, із спеціалізованих переходити до рангу універсальних, які обслуговують різних клієнтів, значно розширюючи коло надаваних послуг. Все активніше стали надавати не лише традиційні послуги (організація безготівкових і готівкових грошових розрахунків, кредитування, залучення депозитних коштів, валютне обслуговування тощо), а й нетрадиційні (факторингові, лізингові операції, надання гарантій, консультацій).

Запровадження ринкових принципів діяльності банків, широке використання зарубіжного та накопичення власного досвіду, організація ефективної системи банківського нагляду сприяли перетворенню банківської системи на важливу складову фінансово-кредитної системи.

Стратегічне значення ролі банків у розвитку сучасної економіки України пов'язане також з нерозвиненістю ринку фінансових посередників в країні. Нині в Україні простежується недостатня розвиненість ланки інвестиційних посередників – спеціалізованих компаній та фондів. Тому саме банки, враховуючи нерозвиненість фінансового ринку України, є реальним посередником на ринку інвестиційних капіталів. Фактично вони мають необхідний капітал для здійснення інвестицій і є гарантом інвестиційної безпеки.

Однак, банківська система, як і інші системи, з часом зазнає певних еволюційних змін під впливом різноманітних факторів. Так, пануючі на сьогодні в світі процеси глобалізації та регіоналізації провокують різке зростання банківської конкуренції у країні та змушують піти з ринку неконкурентоспроможні банківські установи, що викликає потребу у дослідженні та подальшому впровадженні нових підходів до розбудови банківської системи. Стає актуальним дослідження участі банків у розвитку регіону, адже процес регіоналізації веде за собою виділення регіону як об'єкта наукового дослідження.

Проблемам розвитку комерційних банків на регіональному рівні та перспективам підтримки банками розвитку економіки регіонів присвячено чимало праць вітчизняних науковців. Тут можна виділити праці М.І. Долішнього, О.О. Другова, А.М. Мороза та інших. Однак з огляду на важливість такої функції банків як інституційного інвестора залишається

малодослідженою проблема аналізу факторів, що стримують інвестиційну діяльність банків, та розробки шляхів посилення їх ролі у розвитку економіки регіонів. Тому **метою** нашої роботи є дослідження тенденцій розвитку банків як інституційного інвестора в регіонах України, визначення основних проблем, що стримують розвиток банківської системи в регіоні та перспектив її подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Банки в регіонах виконують дві основні функції: розрахунково-касового центру та інституційного інвестора. В регіонах України виконання останньої здійснюється нерівномірно. Для підтвердження цієї думки проведемо міжрегіональний аналіз розвитку банківської системи. При цьому в процесі проведення аналізу під регіоном вбачається одиниця адміністративно-територіального поділу країни (область). Хоча на сьогодні в Україні немає офіційного визначення поняття “регіон”, але цей термін саме в такому значенні набув поширення у наукових дослідженнях.

Особливу увагу в ході аналізу треба приділити довгостроковим позичкам банків, адже саме вони, як правило, спрямовуються на оновлення та розширення основного капіталу, тобто фактично і є інвестиціями (табл. 1).

Результати міжрегіонального аналізу доводять, що в регіональній структурі банківської системи України наявні істотні диспропорції. Так, 98 із 165 діючих на 01.11.2005 банків (59 %) розташовано у Київській області, 39 банків – у Східній Україні (24 %). На решті території країни (Західна, Південна, Північна, та Центральна Україна) функціонує лише 28 банків (17 %), причому жодного банку – юридичної особи.

Міжрегіональний аналіз показав, що хоча вітчизняні банківські структури залучають переважно короткострокові ресурси для здійснення своєї діяльності і лише 29,07 % довгострокових, цей факт не перешкоджає вкладати залучені кошти в інвестиції, які складають в загальній структурі вимог 60,93 %.

Але подальший аналіз особливостей розвитку банківської системи України засвідчує, що значні диспропорції у її розвитку призвели до вимивання коштів з регіонів із низьким рівнем розвитку та інвестиційної привабливості у регіони (області) більш розвинуті та інвестиційно привабливі.

Рівень розвитку банківської системи станом на 01.11.2005

Область (регіон)	Кількість		Зобов'язання банків за рахунками суб'єктів, господарських та фізичних осіб		Вимоги банків за кредитами в економіку України		Залучення / вилучення (-) фінансових ресурсів у регіон (з регіону) через банківську систему	
	банків	філій	усього	з них довго- строкових	усього	з них довго- строкових	усього	з них довго- строкових
м. Київ та Київська область	98	157	51674	17197	57139	33088	5465	15891
Дніпропетровська	11	96	12565	3262	16276	10176	3711	6914
Донецька	10	129	12150	4392	10905	6300	-1245	1908
Харківська	12	73	5342	1723	7231	4119	1888	2396
Одеська	10	70	5272	2378	6695	4441	1423	2063
Запорізька	3	56	3648	1247	4573	2943	925	1696
Львівська	5	79	5781	2804	4086	2534	-1695	-270
АР Крим	3	85	3419	1334	2470	2051	-949	717
Полтавська	3	58	2772	912	3394	2007	622	1095
Луганська	2	65	2679	791	2594	1394	-85	603
Черкаська	0	48	1710	538	1586	988	-124	430
Івано-Франківська	1	42	1706	839	2167	1775	461	936
Волинська	2	23	1167	382	1543	982	376	600
Чернігівська	3	35	1202	282	1421	807	219	525
Сумська	2	48	1126	320	1250	726	124	406
Херсонська	0	45	1364	547	1531	1007	167	460
Вінницька	0	42	1453	453	1597	1067	144	614
Житомирська	0	36	1114	330	1270	765	156	435
Хмельницька	0	42	1567	618	1253	819	-314	201
Закарпатська	1	34	858	376	1352	1008	494	632
Рівненська	0	22	1116	399	1446	982	330	583
Кіровоградська	0	40	918	242	914	583	-4	341
Тернопільська	0	34	1161	626	988	682	-173	56
Чернівецька	0	20	845	367	946	696	101	329
Всього по Україні	165	1379	147609	42906	136914	83421	-	-

Примітка. При побудові таблиці використано дані Бюлетеня НБУ 2005 року № 12.

За показником залучення (вилучення) через банківську систему фінансових ресурсів у регіонах усі області (регіони) України можна умовно поділити на дві групи:

- 1) регіони-донори, з яких через банки вилучають фінансові ресурси;
- 2) регіони-отримувачі, котрі залучають фінансові ресурси з інших регіонів [3].

До першої групи належать: Автономна Республіка Крим, Донецька, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Кіровоградська області. Найбільшими донорами в Україні є Донеччина, Львівщина та Луганщина.

Вилучення фінансових ресурсів з регіону є дуже небезпечним для економіки областей, адже в результаті виникає брак коштів, необхідних для інвестиційної діяльності, а це, в свою чергу, призводить до збільшення ціни на інвестиційні ресурси.

До другої групи слід віднести: Вінницьку, Волинську, Дніпропетровську, Закарпатську, Запорізьку, Миколаївську, Одеську, Полтавську, Рівненську, Сумську, Харківську, Херсонську, Чернівецьку області та м. Київ.

Дослідження сукупності зв'язків та відносин комерційних банків, а також аналіз сучасних тенденцій на світовому фінансово-кредитному ринку свідчать, що у банківській системі України відбуваються складні територіальні процеси. Найважливіші з них – територіальна концентрація та територіальна деконцентрація.

Територіальна концентрація (ТК) банківської сфери – це процес зосередження комерційних банків та інших кредитних установ у певних центрах [6].

Основною причиною територіальної концентрації банківської системи є те, що в основі діяльності банків лежить їх стабільність, тобто недопущення банкрутства, забезпечення їх надійності для вкладників.

Особливістю процесу ТК є надзвичайно високий рівень її диверсифікації. У Києві зосереджено більше половини загальної кількості банків, тоді як деякі обласні центри не мають жодного власного КБ (лише філії та регіональні відділення банків інших міст).

За результатами аналізу банківські центри за рівнем концентрації можна умовно поділити на чотири групи. Наступна за Києвом група середньої ТК представлена великими обласними центрами – Дніпропетровськ, Донецьк, Харків, Одеса, Запоріжжя, Львів, Полтава, а також Автономною Республікою Крим. Банківські центри двох останніх груп характеризують невеликі значення основних показників, що вказує на низький загальний рівень розвитку банківської сфери на території України.

Особливості територіальної концентрації банків зумовлені низкою факторів, які умовно можна поділити на зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх факторів ТК насамперед слід віднести соціально-економічні умови банківської діяльності у місті (або міські фактори) – величину міста, його господарський потенціал, екологічну та криміногенну ситуації, рівень розвитку ринкової і транспортної інфраструктури, розвиненість мережі зв'язку.

Внутрішні (або банківські) фактори – це, насамперед, особливості фінансово-економічної діяльності самих комерційних банків: потужність, ефективність, ризиковість операцій, кредитна політика, стійкість.

Взаємозв'язок цих чинників із рівнем територіальної концентрації КБ у містах України є досить неоднозначним.

Іншим (протилежним фактором концентрації) територіальним процесом, характерним для банківської сфери, є територіальна деконцентрація (ТД). Вона обумовлює розосередження банківської діяльності на території країни і певною мірою згладжує нерівномірність розміщення банківських центрів [6].

Отже, основною проблемою, що стримує інвестиційну діяльність банків на регіональному рівні, є досить чіткі диспропорції територіального розміщення банків, що зумовлює рівень обслуговування, цінову політику, фінансові результати діяльності банків. Проблему регіоналізації банківської системи не можна ігнорувати, оскільки вона спричиняє диспропорцію у русі грошових потоків, впливає на соціально-економічний розвиток окремого регіону, і від її вирішення залежить комплексний і рівномірний розвиток країни в цілому.

Одним із шляхів стабілізації інвестиційної банківської діяльності в регіонах, на нашу думку, є підвищення ролі регіональних банків у фінансовому секторі регіонів.

В умовах все більшої регіоналізації особливого значення набуває саме інвестиційна діяльність регіональних банків. Зумовлено це групою факторів:

1. За своєю природою регіональний банк – це малий банк. Як показує досвід розвинутих країн, мережа малих і середніх банків є важливим елементом банківської системи. Так, у США на частку цих банків припадає більше як 80 % загальної кількості кредитних закладів. Це пов'язано з тим, що саме малі банки, як правило, обслуговують дрібний і середній бізнес, а також широкий прошарок населення, тобто той сегмент ринку, який є недостатньо розвинутим [2].
2. Оскільки регіональні банки повністю економічно залежать від регіону, в якому здійснюють інвестиційну діяльність, вони зацікавлені в його розвитку.
3. Ці банківські установи вкладають кошти в регіоні їх залучення, на відміну від загальнодержавних банків, які вкладають кошти в тому регіоні, де інвестиційний клімат є кращим, що призводить до “вимивання” коштів з регіонів з низькою інвестиційною привабливістю.
4. Вони порівняно із загальнодержавними, в більшості, працюють з наперед визначеною клієнтурою і в роботі з нею застосовують індивідуальний підхід.
5. Регіональні банківські установи знають кон'юнктуру ринку в даному регіоні і враховують її особливості у розробці своєї інвестиційної політики.

Але, крім зазначених проблем, котрі є спільними як для загальнодержавних, так і регіональних банків у сфері інвестування, є проблеми, які притаманні саме регіональним банкам:

- вони повністю залежать від інвестиційного клімату в регіоні їх розміщення;

- збільшується ризик суттєвих втрат банку у випадку банкрутства, оскільки багато даних банків у інвестиційній політиці орієнтовані на одного клієнта;
- через недостатній рівень захищеності їх зобов'язань власним капіталом рівень їх захисту від несприятливих умов знижується.

Тому, враховуючи вищевказані проблеми, на нашу думку, для покращення інвестиційної діяльності банківського сектора на регіональному рівні і сприянню розвитку економіки регіонів необхідне створення не просто регіональних банків, а зокрема кооперативних банків.

Енциклопедія банківської справи України дає таке визначення: “Кооперативний банк – кредитна установа, яка створюється за галузевим чи територіальним принципом і діє на засадах кооперації, призначена для пільгового кредитування та пріоритетного банківського обслуговування передусім своїх засновників, а також надання послуг іншим клієнтам. Перебуває у колективній власності своїх учасників” [5].

Ефективність створення кооперативних банків полягає в наступному:

- надання ними кредитів і послуг дрібним регіональним товаровиробникам, фермерам;
- дешевий і доступний для учасників кредит;
- розвитку їхньої діяльності сприяє розвиток корпоративного руху в регіонах України.

Висновки. Таким чином, можна підбити підсумки проведеного дослідження і зробити такі висновки:

1. В умовах пануючих на сьогодні в світі процесів глобалізації та регіоналізації важливим стає дослідження тенденцій розвитку банків як інституційних інвесторів в регіонах України, визначення основних проблем, що стримують розвиток банківської системи в регіоні, та перспектив її розвитку.

2. Результати міжрегіонального аналізу показують, що в регіональній структурі банківської системи України наявні значні диспропорції, які стримують інвестиційну діяльність банків на регіональному рівні, вони спричинені низкою факторів, які умовно можна поділити на зовнішні та внутрішні.

3. Одним із шляхів стабілізації інвестиційної діяльності банківської діяльності в регіонах є підвищення ролі регіональних банків, зокрема – створення кооперативних банків.

Список літератури

1. Васильченко З.М. Структурні диспропорції у розвитку банківської системи України // Фінанси України. – 2005. – № 9. – С. 140-149.
2. Грудзевич У.Я. Проблеми розвитку комерційних банків на регіональному рівні // Регіональна економіка. – 2001. – № 2. – С. 59-66.
3. Долішній М.І., Другов О.О. Проблеми та перспективи підтримки банками економіки регіонів // Економіка України. – 2005. – № 9. – С. 4-9.
4. Другов О.О. Регіональні банки та їх інвестиційна політика (стан та шляхи вдосконалення) // Регіональна економіка. – 2003. – № 4. – С. 116-121.

5. Енциклопедія банківської справи України / НБУ: Ін-т незалежних експертів / Ред. В.С. Стельмах – К.: Молодь; Ін Юре, 2001. – 680 с.
6. Качаєв Ю. Територіальні фактори банківської діяльності в Україні // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 4. – С. 11-17.
Отримано 31.05.2006

Верещака, Т.І. Розвиток банківської системи на регіональному рівні [Текст] / Т.І. Верещака // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2006. - Т. 17. - С. 247-253.